Ahmet Hromadžić

ZELENA ŠUMA

LEDENA GORA

– U toj gori dalekoj, u toj gori tamnoj pade snijeg. Pade i osta. A sa snijegom se zacari i led. Uvuče se svuda. U srce drveta, u kamen, u zemlju, u vodu. I tako posta planina vječnog leda i snijega.

Sunce se nije ugasilo, ali njegovi topli zraci nisu stizali do te planine. Na njihovom putu stajali su oblaci, mrki i neprobojni. Sunce nije darivalo život ni zemlji, ni travki, ni živom stvoru. Sve je bilo sleđeno, sve snijegom zameteno. Ispod debelog bijelog pokrivača ležale su sleđene srne i vukovi, medvjedi i lisice, a na granama drveća ptice, one iste što su nekad budile šumu i dočekivale zoru pjesmom. Led je okovao leptira na šarenom cvijetu, i bubamaru u travi, i vrijednu pčelicu. Led nije ništa ostavio, ništa poštedio. Njegovi vječni zarobljenici postajali su i svi stvorovi koji bi zalutali u ovu šumu, a njih je bivalo sve više i više jer je šuma čuvala svoju tajnu.

Jednom u šumu zaluta pas. Zaluta i osta.

Ne zna se da li je to bio jedini pas koji je ostao negdje u dubokom snijegu okovan ledom, ali je sigurno da nijednog drugog psa nisu toliko tražili, nisu toliko žalili, jer je taj pas imao velikog prijatelja – dječaka. I taj dječak niti je prestao da tuguje niti je prestao da traži svog vjernog pratioca. Uzalud su ga tješili, uzalud su mu savjetovali:

– Uzmi drugog psa. Imaćeš opet dobrog i vjernog prijatelja.

– Ne – odmahivao je glavom dječak.

– Zašto? – pitali su ga.

– Zato što postoji samo jedan pas kome dugujem sve, koji mi je spasao život.

I to je bila istina.

Jednom su se igrali pored rijeke. On, dječak, i njegov pas. I najednom, odronila se obala i dječak je pao u vodu. Brza voda ga je ponijela u virove i odvukla bi ga sigurno da nije u vodu skočio pas, zaplivao snažno i izvukao

prijatelja. I tada je presrećni dječak, grleći svog spasioca, rekao:

– Ovo ti neću zaboraviti nikad... nikad!

Pas je bio odan dječaku.

I on je bio radostan što voda nije odvukla njegovog prijatelja, što će opet moći da se igraju u poljima i lugovima, da trče kroz visoku travu i žita, ispod drveća, da preskaču jarke i potoke, da trče dok se ne zamore, dok ih ne zaustavi noć ili nevrijeme.

I igrali su se opet. Dugo, dugo.

Ali jednog jutra dječak ne pronađe svog prijatelja. Dozivao ga je i čekao uzalud.

Pošao je da ga traži i tražio ga je svuda. Opet uzalud. Pas se nije vratio, a dani su prolazili, prolazili...

Dječak je tugovao.

Prestao je čak i da se igra, ali nije prestao da se raspituje za svog nestalog prijatelja. Sve dok mu nepoznati putnik ne reče:

– Ako je tvoj pas zalutao u ledenu goru, nemoj ga više tražiti.

– Kakva je to gora? – upita dječak začuđeno.

Putnik otkri dječaku tajnu planine i dječak odluči:

– Krenuću da tražim svog prijatelja.

Krenuo je.

Putovao je dugo.

Gazio je puste ravnice, brda i doline, zaustavljao se samo kad je morao, dok ne stiže u podnožje planine, oblacima zavijene, snijegom zametene. Dočeka ga ledeni dah, prepriječi mu put vjetar. Ali dječak ne stade, već hrabro krenu naprijed u snijeg i vjetar.

Zalazio je sve dublje u planinu. Posrtao je, padao, prkosio je vjetru, snijegu i ledu, jer je odlučio da dozna istinu. Dozivao je svog prijatelja, odazivao mu se samo vjetar urlikom i jaukom.

Bila je to strašna planina.

Bila je to nesavladiva i nemilosrdna planina.

Dječak je već bio osuđen. Počeo je da gubi snagu, počeo je da ga hvata slatki san. Ali još je koračao, još je prkosio planini.

I tada se dogodilo to, neočekivano.

Razmakli su se iznad planine oblaci, otvorili put suncu. I, ko zna poslije koliko godina, zaigrali su topli zraci po ledu i snijegu i počeli da ih tope, počela je da se budi, da oživljava planina.

Drveće je stresalo svoje bijele i debele pokrivače.

I gle čuda! Zapjevala je u šumi ptica, pa onda druga, treća... Javili su se glasovi sa svih strana, odzvanjali su radošću i srećom.

Ispod dubokog snježnog pokrivača izvlačile su se zvijeri, izvlačili su se mnogobrojni i čudni stanovnici planine.

Dječak je dozivao svog psa.

Pas je neočekivano dotrčao dječaku.

– Tu si! Živ si! – uskliknuo je dječak.

– Tu sam, prijatelju moj! – potvrdio je pas lavežom.

Nije potrebno govoriti da su bili srećni. I koliko su bili srećni što su opet zajedno, što su mogli da napuste planinu po kojoj su se lomile ledene gromade, sipale lavine, rušila čitava snježna brda.

Žurili su prijatelji da što prije stignu kući, a sa njima je krenula u svijet i priča o ledenoj planini, pa ih je pretekla, a kud god su stizali, čuli su kako ljudi govore:

– Jedan dječak je imao veliko i toplo srce. I dječakovo srce je otopilo ledenu goru.

DRAGULJI

– Svaki živ stvor ima svoju sreću. Imaš je i ti. Ona će stići kad-tad.

– To smo i u školi učili – kazao sam ja, i nastavio: – Možda ću jednoga dana pronaći ćup zakopanih dukata. Kažu da ih ima mnogo pod zemljom, ispod ruševina, ali ko će svu zemlju prekopati, ko pod svaki kamen zaviriti!

– Nemoj da se šališ – rekla je nana ozbiljno. – Nikad se ne zna, niko ništa ne zna!

– A ja znam da me ta sreća neće nikad obradovati.

– Ne znaš – bila je uporna nana. – Ti si još ptić koji nije ni poletio. A kuda ćeš, na koju ćeš stranu poletjeti, e, to ćemo vidjeti. Ispričaću ti jednu priču pa ćeš možda još nešto naučiti. Hoćeš li da slušaš?

– Hoću – složio sam se odmah, – jer volim da slušam tvoje priče.

– E onda slušaj dobro! Priča nije izmišljena, a nije tako ni stara. I ja sam je čula i pričaću kako sam čula. Eto, živio u našem selu čovjek, živio kao i svi ostali, radio kao i svi ostali, krpio dan na dan, noć na noć. Orao je, kopao, kosio travu, odlazio u šumu da siječe i dovozi kući drva. I baš u šumi, ovoj našoj, golemoj šumi dogodilo mu se to. Jednom, iznenada kao u snu.

– A šta se dogodilo? – pitao sam, jer je nana malo zastala da predahne.

– Saznaćeš ako budeš slušao. Pa slušaj. U svakoj šumi, pa i u našoj, kriju se tajne u zemlji, u pećinama, ispod korijenja drveća, kriju se blaga neznana i nedokučiva. Kad bi ljudi samo znali gdje treba tražiti, koji kamen podići, kad bi im neko došapnuo prave riječi kojima se prodire do tajni, bilo bi mnogo srećnih. Ili više nesrećnih, ne zna se nikad? A ko, opet, ne bi želio da bude srećan? Pa želio je i taj čovjek koji se po ko zna koji put opet našao u šumi, koji je još od djetinjstva upoznao mnoge staze, mnoge njene kutke, vidio ono što oko može vidjeti, čuo ono što uho može čuti. Pjesmu ptica, šum lišća, šapat vjetrova, urlik divljih zvijeri. Ali jednom, čuo je dječji plač. Pravi pravcati. I nije se ni začudio mnogo, a i zašto bi se začudio? Zar je samo jednom i samo jedno dijete zalutalo u šumi? On je tako i pomislio.

Našlo se dijete u šumi, uplašilo se pa sada plače ili traži pomoć. I krenuo je kroz travu tamo odakle se čuo plač, da pronađe dijete, da sazna zašto plače, čije je i kako se našlo u šumi. Tražio ga je i nije ga našao jer je plač naglo prestao.

– Pa gdje li je to dijete? – pitao se začuđeno. – Kao da je u zemlju propalo.

Počeo je da ga doziva.

– Hej, javi se! Gdje si i zašto plačeš?

Ali odgovor nije dobio, samo je planina prenosila i vraćala njegov glas. Pomislio je čak da se prevario, da nije čuo plač djeteta već da je to bio glas neke čudne ptice. A onda je odjednom čuo uplašen krik. Dječji krik. I istovremeno je vidio kako je kroz travu pobjegla nepoznata životinja, a zatim je otkrio sve: ono dijete koje je plakalo i čiji je krik čuo pronašao je u jednoj rupi, nemoćno da iskoči i uplašeno, toliko uplašeno da nije moglo ni riječi progovoriti.

– A, tu li si – odahnuo je čovjek. – Upao si u rupu i ne možeš da iskočiš.

Nije se dvoumio i nije mu bilo teško da dokuči dječaka, da ga izvuče i spusti u travu.

Pitao ga je:

– Čiji si, mali? Kako si došao u šumu?

Nije dobio odgovor.

– Kao da je odjednom postao nijem – rekao je čovjek. – Ili se uplašio one životinje ili mene.

Pitao se šta da radi, pa je počeo da miluje dječaka po kosi želeći tako da ga umiri i odobrovolji za razgovor.

– Hajde, kaži bar jednu riječ, mališa! Kaži, ne boj se! Nemaš čega da se bojiš.

Ali prije nego što je čuo i jednu riječ iz dječakovih usta, dječak je skočio i počeo da bježi.

– Kuda? – povikao je čovjek. – Kuda bježiš?

A onda je i sam potrčao jer se pobojao da će se dječak izgubiti u planini, da se može sunovratiti u kakvu provaliju ili da mu se može dogoditi ko zna kakva nesreća.

Začudo, dječak je trčao brzo, brže nego što bi se moglo i pomisliti, a onda je najednom nestao, izgubio se u travi, u gustom četinaru, kao da ga je zemlja progutala.

Čovjek ga je uzalud dozivao, tražio, ne vjerujući ni sam da ga je tako neočekivano izgubio. Tražeći ga i dozivajući našao se ispred visokih kamenih litica koje su mu zatvorile put.

– Ma gdje li je dječak? Kud je nestao? – pitao se uzalud, dok nije odnekud između litica začuo glas:

– Čovječe, slušaj me dobro i ne plaši se: pomogao si dječaku i ne traži

ga više jer on je sad siguran.

Ali čovjek nije mogao da se ne plaši. A i kako ne bi jer je glas dolazio odnekud iz dubine, jer mu se odjednom učinilo da se našao u nekom začaranom kraju planine.

Tek kad se malo pribrao, mogao je da progovori i upita:

– Ama ko si ti, i odakle mi se javljaš? Ja te čujem, ali te ne vidim. Jesi li čovjek, duh ili čarobnjak?

Odgovorio mu je onaj isti glas:

– Nisam ni duh ni čarobnjak, ali vidjeti me nećeš jer ne želim da me vidiš. Ali zbog toga ne moraš da se bojiš jer sam ti sad prijatelj. Zbog dječaka kome si pomogao i zbog toga što hoću da ti se odužim. Pa ako vjeruješ u moje riječi, onda me poslušaj. Pred tobom je otvor u stijeni pa kreni i uđi u pećinu bez straha i vidjećeš što nisi vidio i saznaćeš što drugi nisu saznali.

Krenuo je.

Ušao je bez straha kao da ga je neko gurnuo, kao da ga je neko vukao ne dopuštajući mu više da razmišlja, da se koleba. I našao se brzo u neobičnoj, ogromnoj prostoriji osvijetljenoj neobičnim svjetlom koje se rasipalo na sve strane titravim bljeskom, kao da su se palile i gasile zvijezde. Zastao je zadivljen, začuđen i zaslijepljen tim bljeskom, dok mu se oči nisu privikle i dok nije ponovo čuo poznati glas:

– Dječak ti se zahvaljuje na pomoći. Ja sam već rekao – hoću da ti se odužim i zato me slušaj. Mogu ti pokloniti mudrost koja će ti pomoći da život proživiš lakše i sigurnije. Mogu ti pokloniti korijenje trave koja će ti dati snagu kakvu ima mali broj ljudi. Mogu ti pokloniti dragulj da postaneš bogat. Razmisli i odaberi, jer možeš da se pokaješ što nisi odabrao najbolji poklon. A ja ne bih želio da se pokaješ. Pogledaj dobro. Dragulji su oko tebe, svuda oko tebe i možeš ih dohvatiti rukom.

I zaista.

Oni su bili tu.

Bilo ih je mnogo i svi su bili jednaki, svi su bili divni, svi su rasipali svoj sjaj.

Čovjek nije mnogo razmišljao. On se brzo i lako odlučio.

– Dragulj! Uzeću dragulj – izgovorio je pohlepno.

– Znao sam – javio se onaj glas. – Ali ipak još malo razmisli. Možda nisi izvršio najbolji izbor, možda ćeš se pokajati.

– Neću se pokajati – nije se dao pokolebati čovjek i pružio je ruku i prihvatio najbliži dragulj, želeći da ga što prije osjeti u svojoj ruci, da se uvjeri nije li to ipak san ili kakva varka.

Ne, nije bilo sumnje. Dragulj, veliki dragulj bio je pravi i bio je njegov. Držao ga je u ruci, držao je čitavo bogatstvo, ali je odmah pomislio:

"Kad bih mogao uzeti još koji? Kad bih mogao uzeti punu šaku? Onda bih tek bio bogat. Onda bih tek imao sve."

I možda bi odmah počeo da traži i moli da ga nije preduhitrio onaj glas:

– Znam šta misliš, prijatelju. I ne čudim se, ne zamjeram ti. Malo je onih koji bi se drugačije ponašali na tvom mjestu. Jer ko nema, taj želi da

ima. Ko ima dosta, želi da ima više. Zato poslušaj još jednom moj savjet. Ponesi dragulj i kad izađeš odavde, dobro promisli šta ćeš učiniti. Ako budeš pametan, možda ćeš biti i sretan. I pamtićeš ovaj dan. Ako ne budeš pametan, požalićeš i pokajati se što si od tri dara odabrao baš taj. To je sve što ti mogu i što ti želim reći i ti možeš da ideš.

Izašao je kao u snu.

Izašao je u šumu, na suncu noseći u ruci dragulj. Tu je tek postao siguran da je sve što je doživio i vidio prava istina. I tu ga je tek uhvatila neodoljiva radost koju nije mogao da savlada.

– Dragulj! – vikao je. – Ja imam pravi dragulj! Ja sam bogat!

Gledao je dragulj i nije mogao da ga se nagleda.

Divio mu se i nije mogao da mu se nadivi.

Oko njega je sad sve bilo drugačije, ljepše nego prije.

Nebo.

Sunce.

Drveće.

Trava i cvijeće.

Pjesma ptica i pjesma lišća, vjetra u lišću, u krošnjama drveća, zuj pčela.

Nije više ni pomislio zbog čega je došao u šumu, nije mu ni palo na pamet da siječe drva.

Žurio je kući.

Žurio je a nije znao zbog čega žuri. Činilo mu se, jednostavno, da se i tamo sve promijenilo, da više neće morati da misli kako će proživjeti dan i šta će mu donijeti novi, jer je sad imao u ruci dragulj koji će moći da riješi sve, da ga oslobodi svih briga i nevolja.

Ali tek što je stigao kući, brige su počele, jer se sjetio riječi i pouka koje mu je uputio nepoznati dobrotvor.

– Ko je on – pitao se – i zašto mi je dao one savjete?

Razmišljao je, razmišljao i odlučio da sačuva tajnu.

Odlučio je da sačuva dragulj dokle god može i dok ne dođe pravo vrijeme da ga pokaže.

Odlučio je tako.

Ali nije izdržao dugo.

Nije mogao i najprije je sve ispričao svojoj ženi, pokazao joj dragulj. Žena se obradovala i ona je bila srećna, ali tek što je prošao prvi val radosti, ona ga je upitala:

– Zašto si donio samo jedan dragulj? Zašto nisi uzeo više, zašto nisi natrpao pune džepove kad ih je bilo toliko?

On joj je uzalud objašnjavao, uzalud dokazivao zašto nije mogao da uzme nijedan dragulj više. Žena je bila uporna:

– A spasio si dječaka? Zar je to malo? Zar to ne vrijedi mnogo više od jednog dragulja? I pitanje je je li to pravi dragulj i koliko uopšte vrijedi?

Žena je bila pohlepna, ona je bila neumoljiva u svojoj pohlepi i naredila mužu:

– Otići ćeš opet u šumu. Molićeš, kumićeš dok ne dobiješ nove dragulje. Kući se ne vraćaj bez njih.

Šta je mogao da učini?

Krenuo je opet u šumu, uvjeren da ide uzalud jer je razmišljao o svemu što mu je onaj nepoznati rekao i već je počeo da se kaje što ga nije poslušao i

što od tri poklona nije odabrao koji drugi.

Šumu je poznavao dobro.

Zapamtio je dobro i ono mjesto gdje je našao dječaka i litice ispod kojih je bila pećina.

Ali kud sad?

Uzalud je tražio, uzalud hodao po šumi. Nikako nije mogao da pronađe ono mjesto, da otkrije visoke litice. Uzalud je tražio, uzalud je dozivao. Šuma mu nije otkrila tajnu.

Morao je da se vrati kući bez novih dragulja, potišten i razočaran.

Kod kuće ga je dočekala žena pitanjima i pogrdama.

Nije mogao, nije umio da joj objasni, da je umiri. Ona je tjerala svoje. Ona je mislila samo na dragulje i ona je željela mnogo, mnogo novih dragulja.

Ali ni to nije bilo sve jer su njegove nevolje tek počele.

Dragulj je najednom nestao.

Kao da se istopio, kao da ga je odnio vjetar.

A žena je počela da ga muči, još više, još nemilosrdnije. A u selu su čuli priču o njemu i dragulju i svi su navalili na njega da ga vide, da im pokaže mjesto gdje ga je dobio.

Ljudi su bili pohlepni.

Sjekli su drveće.

Kopali su zemlju.

Prevrtali stijene.

Ali dragulje nisu našli i sav svoj bijes iskalili su na njemu.

Nisu vjerovali da im je pokazao pravo mjesto i nisu ga puštali na miru.

I to mučenje je trajalo dugo, predugo.

I taj čovjek, koji je mislio da je postao bogat, koji je mislio da je postao srećan – postao je odjednom nesrećan.

Više nije imao prijatelja.

Više nije imao ništa.

Ostao je sam a ljudi su mu se smijali, ljudi su ga smatrali ludakom, jer je sada i sam svakog dana odlazio u šumu i tražio dragulje koje nije mogao naći...

DIVLJI KONJ

Gledali su ga na planinskim pašnjacima gdje samo vjetar miluje trave, gledali su ga na izvorima gdje slijeće ptica i pije vodu žedna zmija.

Gledali su ga izdaleka.

Konju plamene grive nije se moglo prići jer je upoznao sve opasnosti i čuvao se: čovjeka da ga ne uhvati, zvijeri da ga ne zaskoči. U divljini je rastao, u divljini je morao i mogao da opstane.

Jurile su ga zvijeri.

Jurili su ga vjetrovi i oluje.

Gađali su ga gromovi, osvjetljavale put munje a zatvarale guste magle.

Izmicao je konj plamene grive u svoje šume, u tamne čestare, u klance neprohodne. Pa nek se nađe, nek ga uhvati ko može!

U visinama ga je grijalo sunce.

U pustim ravnima čekao ga je neizmjeran prostor koji će preletjeti kao na krilima, gdje ga niko neće stići ni prestići.

Pratila ga je samo njegova sjena.

Divio mu se ko ga je čuo, ko ga je vidio i čuo topot njegovih kopita.

Pročulo se o njemu nadaleko, pročulo se i ispričale mnoge priče. U jednoj gori je danjivao, u drugoj osvanjivao – gdje je ko želio, tamo ga je i vidio. A gora mnogo – svud može proći, svud može stići.

Neki su obilazili šume u nadi da će ih poslužiti sreća, da će bar vidjeti tog konja iz priče. Možda i hoće!

Neki su davali blago da im ga uhvate i dovedu zauzdana i osedlana. Ko bi im tada bio ravan, ko bi jahaču na takvom konju stao na put! Ko bi s njim upario u trci, ko u boju!

Puste želje.

Puste sanje.

Plamenogrivog konja čuvaju šume njegove. Nestaje čim mu zaprijeti opasnost, pojavljuje se gdje ga ne očekuju. Da pase travu netaknutu, da pije vodu nemućenu.

Ko su mu prijatelji?

Ptice.

One su uvijek blizu, one sve vide. Oglasiće se kad treba, dojaviće mu šta treba. Jer one su vječna straža. Niti će ih neznan iznenaditi, niti će im znan neopaženo prići. Kad zatreperi list – čuju, kad se okruni kap rose – čuju šum. A gdje sve ne stanuju i gdje se sve ne kriju – u kom grmu, u kom drvetu, u kom nevidu?

Koga šuma, koga ptice dočekuju dobrodošlicom, nema čega da se boji. Otvoriće mu se puti, naći će što traži.

Dječak je to znao.

Dječak koji je obilazio šume tražeći ljekovite trave – one koje će pomoći bolesnom da ozdravi i zdravom da ne oboli. Nekad sam, nekad s majkom, ali u šumu je stizao često. Izlazio je na visove i proplanke gdje su rasle rijetke trave, gdje se rascvjetavao i krunio cvijet kome se pridavala čudotvorna moć.

Dočekivale su ga tišine.

Dočekivali su ga nebrojeni vidljivi i nevidljivi stanovnici šume, prateći ga budnim okom i znatiželjom.

– Ko si? – pitali su ga nečujni glasovi.

– Kud ideš? – pitali su.

A on je išao svojim stazama ispod drveća, ispod kamenih urvina, negaženim poljanama i livadama, neosvojenim strminama, da se popne do samog sunca.

Kad je ugledao konja pored izvora, nije se uplašio a nije se mnogo ni začudio. Kao da je baš tada i baš tu očekivao susret. Kao da ga je konj čekao i dočekao. Kao da je znao da mu dolazi prijatelj. I zato se nije ni uznemirio

ni pobjegao kad mu je dječak prišao i pružio ruku.

– Pusti da te milujem – govorio mu je. – Pusti da te gledam.

I milovao ga je.

I gledao ga je.

Konj je pustio dječaka da se raduje, a njegove krupne oči su govorile.

– Neću pobjeći. Neću nestati. Ponijeću te daleko. Proći ćemo šumama koje su samo meni znane. Dići ćemo se u visove gdje oblak stanuje, naći ćemo trave nebrane.

A šta bi dječak i poželio više? I ko je bio srećniji od njega – ko u šumi, ko u bijelom svijetu? Ko će mu biti ravan? Kome se kao njemu ostvario san snova?

Konj spreman, a spreman i dječak: pa će zajedno po beskraju tamo gdje ih ne čekaju, gdje šuma sustiže šumu, gdje oblak baca sjenu, gdje će ih vidjeti samo orao i kliknuti:

– Gle konja krilata! Gle dječaka neustrašiva!

Dječak jaše, dječak raste. Oko njega se vije griva plamena, u njegovim grudima kuca srce razdragano. Pred njim se otvaraju i zatvaraju prostori, pa mu se čini da prolazi kroz nevidljive kapije i da će se zaustaviti tek kad stigne do zdanja čija vrata ne otvara ključ već srce i riječ tajanstvena. Jer tu car šuma stanuje, tu su tajne nebrojene ostale.

Dan je trajao koliko je trajao, jer dječak nije imao čarobnu moć da zaustavi sunce i sjene, tanane sjene koje će najaviti noć.

Dok se ptice počnu spremati za noćište, dok zvijer počne da se sprema za noćni pohod, stići će konj i dječak do ruba šume gdje će se i rastati.

Konj će u svoju šumu, pa kud stigne.

Dječak će kući, a noć koja ga čeka biće mu duga, preduga. U razdanje će biti na nogama, prije sunca u šumi. Neće znati da je konj napustio tu goru i da ga više neće vidjeti ni on ni oni koji će ga tražiti.

Je li konj samo promijenio boravište? Privremeno. Je li se vratio u svoj zavičaj, tamo gdje se vide i pasu, gdje se utrkuju divlji konji njegova roda – slobodni i nejahani? Ako je, nek mu je srećan povratak!

Dječak će ga pamtiti.

Dječak će ga pominjati.

Dječak će strahovati da njegovog prijatelja ne uhvate.

Znao je da potjere nisu prestale, da zamke nisu skinute. Uhvate li ga, skole li ga – crno mu se piše. Krotiće ga, mučiće ga. Neće ga grijati sunce gorsko, neće ga milovati vjetrovi, ni zvati mirisne trave. A zar bi to mogao izdržati?

PRIJATELJI

Medu je zadesila nesreća. Upao je u trnjak, izgrebao se, izranjavio, a u šapama mu je ostalo toliko trnja da nije mogao ni da hoda ni da stoji. Trnje se toliko duboko zabolo da nije mogao da ga povadi, a nikog nije bilo da mu

pomogne. Trpio je bolove, jaukao i urlao tako da ga je cijela šuma čula.

– Izdrži, medo! – dovikivali su mu. – Nisi jedini koji patiš.

Izdržavao je. A šta mu je drugo i ostalo! Morao je da se bori, morao je da izdrži ne samo bolove već i glad i žeđ. I ko zna da li bi izdržao da se nenadano nije pojavio spasilac dječak, koji je naišao šumom, pa kad je čuo i ugledao nemoćnog medu, prišao mu bez straha.

– Kakav te to jad spopao? – upitao ga je.

– Ne pitaj – jedva je izgovorio medo. – Ne pitaj nego pomaži ako možeš.

Dječak se nije skanjivao. Počeo je da vadi jedan po jedan trn iz medinih šapa, iz tijela, pažljivo, koliko je mogao pažljivije. Medo mu se prepustio kao malo dijete, prestao je čak i da jauče i da urla, iako su bolovi bili strašni.

– Baš si baksuz – govorio je dječak. – Kod toliko šume, kod tolikih livada da zaglaviš u trnjaku.

Malo se i bojao ali nije odustajao. Zar medo jednostavno nije mogao da se razbjesni, da poludi, da bijes iskali na njemu? Dovoljno bi bilo da ga zubima dohvati, da ga šapom mlatne. Dovoljno, i previše.

Gledale su ih ptice.

Gledala su ih mnoga stvorenja skrivena u grmovima, u travama, u lišću.

Svi su čekali, svi su se pitali hoće li dječak uspjeti i šta će medo učiniti ako stane na noge, ako ga napuste bolovi.

Pitao se i dječak, ali nije odustajao. Pa kad je izvadio i posljednji trn koji je mogao, rekao je:

– Pokušaj da staneš na noge, da prohodaš. Potrudi se i hodaj pažljivo.

Medo ga posluša. Uspravi se, uvjeri se da može, uvjeri se da je spasen. Obradova se kako se nikad dotad nije obradovao, poče da se zahvaljuje dječaku.

– Čime da ti se odužim? – upita ga.

– Pokaži mi mjesto gdje dozrijevaju najslađe maline – reče dječak. – I ostanimo prijatelji. Tako i bi.

OGLEDALO

Bilo je ljeto. Bilo je toplo. Žarko sunce je pržilo trave i list, prskao je kamen, zemlja čekala kišu. Sve živo se sklanjalo u hladovinu, svi su žurili vodi, a vode je bilo sve manje. Žeđ je natjerala i ptice i zvijeri da se pokrenu, oko opsjednutih izvora i potoka stvarale su se nepamćene gužve, jaki su potiskivali nejake, čuli su se samo krici i vapaji.

Medu su progonila jata muva, nije se imao kud skloniti ni od njih ni od vrućine pa krenu šumom malom jezeru da se okupa i rashladi. Izađe na pustu poljanu i odmah opazi velikog orla kako savija krugove i spušta se zemlji da ujagmi plijen koji mu je bio na oku i dohvatu.

– E, nećeš! – uzjoguni se medo, jer nije volio orlove – nećeš se danas

ozalogajiti pa makar lipsao od gladi.

Podiže glas da preplaši orla i požuri da se uvjeri kakvu je žrtvu odabrao. Kad tamo – u travi zec preplašen, nemoćan, ne zna ni kud bi ni šta bi pa samo prevrće očima i čeka kad će ga orao zgrabiti i odnijeti u visine.

– Ne boj se, mališa! – ohrabri ga medo. – Stigao sam u pravi čas da ti pomognem.

– Hvala ti – jedva prozbori zec. – Bio sam izgubljen.

– Priberi se. Dođi sebi – posavjetova ga medo. – I bježi kud te oči vode i noge nose. Ja moram svojim putem, a onaj se lopov može lako vratiti.

Prije nego što krenu, medo pogleda u nebo da se uvjeri je li čisto, a zec reče:

– Imam jedno ogledalo. Hoćeš li da ti ga poklonim?

Medo i ne stiže da bilo što kaže a zec mu pruži ogledalo i nastavi:

– Nije čarobno, ali će ti dobro doći! Malo ko ima takvo ogledalo!

Medo nikad nije imao ogledalo, nije ga dotad ni vidio. On se ogledao samo u bistroj vodi i zato se obradova poklonu kao nekoj dragocjenosti. Poče da se ogleda, poče da zagleda ogledalo sa svih strana, a onda reče:

– Biću glavni! Ko bude želio da zaviri u ovo ogledalo, moraće dobro platiti!

Dok se bavio ogledalom, zec je nestao i ne stiže ni da mu se zahvali pa krenu jezeru, zamišljajući unaprijed kakvo će čuđenje izazvati kad pokaže ogledalo medvjedima, a bogme i ostalima, jer malo će se ko naći da odbije ogledanje.

MEDENI

Zvali su ga – Medeni.

Zvali su ga – Doktor.

Medi je bilo svejedno kako ga zovu. Bio je dobrodušan i dobronamjeran. Izbjegavao je sukobe i svađe, ali je uvijek i svuda branio slabe. Išao je uporno svojim putem, radio i gradio, gajio pčele, skupljao ljekovite trave, liječio bolesne. Kome je pomoć bila potrebna, njega je tražio.

Mnoge je izliječio.

Mnoge je digao na noge.

Hvalili su ga i kudili. Ponajviše ga je ogovarala i oko njega spletkarila jedna lija, koja je umislila da sve zna i da svima može da soli pamet. Kud je stigla, govorila je:

– Medo, pa doktor! Ko mu vjeruje – nek vjeruje, ali mene on neće liječiti!

Medeni je saznao šta lija govori o njemu. Nije na to ni obraćao pažnju, nije imao ni vremena, ni potrebe. A lija se sama ujela za jezik. Kad su je nenadano spopali grčevi pa počela da se previja i kuka, nije joj ostalo ništa

drugo nego da traži medinu pomoć.

– Zovite ga! – molila je. – Umrijeću ako ne dođe!

Medenog su lako i brzo našli i on je ne časeći stigao do lije, koja ga jedva dočeka.

– Dobila si trovanje – reče joj Medeni, čim je pregleda. – Daću ti lijek, a ti dobro pazi šta jedeš i piješ. Daću ti i jednu staru pouku: Ne muti izvor iz koga ćeš vodu piti.

Medeni je kazao šta je imao da kaže i krenuo na svoju stranu, a lija ostala da razmisli o sebi. Može biti da je izvukla pravu pouku. Ali ćud nije promijenila.

Medeni nije napuštao svoju šumu. Upućivao je mladog medu u svoje tajne, učio ga je i naučio svemu što je znao.

– Tajne su pohranjene u zemlji, u korijenu biljke, u kamenu – govorio mu je. – Ko traži, jednom će ih i naći.

Mladi medo je bio dobar učenik, a kakve je tajne otkrivao – ne zna se.

PANDA

Mali Panda je bio veseo.

Mali Panda je bio bezbrižan.

Kako i ne bi kad ga je majka pazila i čuvala kao oko u glavi. Ljuljuškala ga je u krilu, dizala u nebo, igrala se s njim u visokim travama, na izvorima i potocima. Mališa je učio, spremao se za život. Jer, jednom će ostati sam, boriti se sam.

Kad ga je majka izvodila u visove, na beskrajne visoravni, pokušavao je da dohvati oblak, da uhvati zrak sunca. Kao i sva djeca, malo je znao, mnogo se čudio i zapitkivao.

Slušao je zvižduk i pjesmu vjetrova. Gledao je kako gone oblake kao neka velika stada, kako povijaju trave i dižu u nebo vodu, čitave vodoskoke. Pitao se otkud im tolika moć. Pitao se kolika su im i kakva su im nevidljiva krila.

Često su se iznad visoravni, u vedru nebu palile munje, često su tutnjale grmljavine i pucali gromovi. Kao najteži topovi. Malom Pandi se činilo da će se nebo zapaliti, da će gromovi razoriti i srušti visove u koje je svakog dana gledao, po kojima je hod hodio.

Hvatao ga je strah.

Bježao je pod majčine skute, sklanjao se u njenom krilu, slušajući kako ga smiruje, govoreći:

– Ne boj se! Majka te čuva. Ne može ti se ništa dogoditi.

Ponekad su nepogode trajale kratko. Ponekad duže. Mališa se bojao dok

nije porastao, dok se nije privikao. Kao što se privikao na kiše i oluje.

Uživao je u svom djetinjstvu. Sve do jednog dana, kada se sve iznenada i nepovratno promijenilo.

Išli su stazom on i majka. Polako, bezbrižno. Majka prva a on za njom trudeći se da ne izostane. I upravo kad je ugledao na nebu veliku pticu i malo zastao da osmotri na koju će stranu skrenuti, majka je nestala. Kao da se pod njom provalila zemlja, kao da ju je ugrabila neka neman i povukla u dubinu.

Čuo je samo njen glas.

– Bježi! – govorila mu je. – Bježi kući i tamo me čekaj. Tamo me čekaj dok ne dođem.

Majka je znala da je izgubljena i da se ne može izvući iz klopke u zemlji. Željela je samo da spasi svoje dijete, a s njom šta bude, zato je i postupila kako je postupila, jer je strahovala da se mališa i sam ne nađe u klopci ili da ga ne uhvate. Sudbina bi mu tada bila ista kao i njoj – izgubio bi slobodu, izgubio bi sve.

Mali Panda je poslušao majku. Dugo ju je čekao kod kuće i nije dočekao. Nestala je. Uhvatili su je i odveli ko zna kud. On je ostao sam. On je ostao siroče.

KOZOROG TRUBAČ

Padinama stjenovitim, šumama gustim kretala su se i pasla samo stada kozoroga. Bila je to njihova gora, njihovo carstvo, koje se visilo u nebo, a širilo do nizija i velikih voda. Čuvali su svoje tajne i branili goru kao rodnu kuću. Držali su straže, čekali spremni najezde zvijeri koje su uvijek bile blizu. Bez šuma, bez izvora i pašnjaka oni ne bi opstali.

Trubač Kozorog je dizao uzbune s visa najvišeg, gdje su se kupili oblaci i vjetrovi, gdje su se rađale munje. On je uvijek bio na svom mjestu, uvijek budan.

Imao je dobrog prijatelja – cvrčka. On mu je i poklonio trubu, a i rekao:

– Nije čarobna, ali je prava! Čuvao sam je dobro, čuvaj je ti još bolje.

– Hoću – obećao je kozorog. – Nauči me da sviram, biću ti zahvalan do groba.

Cvrčak je bio pravi učitelj, a kozorog marljiv učenik. Učio je i naučio, čulo se o njemu nadaleko. Ponosio se njime cvrčak, ponosili kozorozi.

– Kakav trubač! – divili su se. – Ili je čarobnjak, ili mu je truba čarobna.

Živio je dugo.

Trubio je i svirao, sam i sa svojim prijateljem cvrčkom. Dok se njihova muzika točila šumama, zastajao je čak i vjetar. Ptice su stizale u jatima da ih slušaju i da im se pridruže svojom pjesmom. U ranim zorama, u tihim predvečerjima.

Dani su prolazili.

Godine su prolazile.

Jednog dana kozorog se obrati cvrčku, reče mu:

– Osjećam da me izdaje snaga. Osjećam da me izdaje glas. Teško je, ali moram se povući. U pravo vrijeme, u pravi čas.

Cvrčak se nije začudio. Zato je i rekao.

– Čuvaj trubu. Pokloni je onom u koga vjeruješ, ko će te dostojno zamijeniti.

– Tako će i biti – složi se kozorog. – Nadam se da nećemo dugo čekati.

Ostali su zajedno. Čekali zajedno. Glas trube nije budio tišine.

MIŠ VITEZ

Neki mačak, mlad i snažan mačak, okupi družinu i poče da vlada svojim krajem kao kralj. Činio je što mu je palo na pamet, napadao i jače od sebe i slabije od sebe, uzimao i grabio do čega je stigao i što mu se našlo na putu. Niko se nije našao da ga zaustavi, a on je postajao sve silniji, sve gori.

Miševi su ga se bojali kao groma. Progonio ih je, lovio, tamanio. Uzalud su se krili i sakrivali u duboka skloništa, uzalud bježali preko voda, mačak im je uvijek bio na tragu i blizu.

– Šta da radimo? – pitali su se. – Kako da se oslobodimo ove napasti?

Teško im je bilo, sve teže. Čekali su sudbinu dok im jedan stari miš ne dade savjet.

– U gori, u svojoj kuli, živi čuveni miš Vitez. On se ničeg ne boji, on je jedini koji bi mogao ukrotiti i urazumiti mačka. Idite, potražite ga, molite – nemate šta izgubiti.

– Nemamo šta izgubiti – rekoše uglas miševi. – Potražimo tog Viteza.

Kako rekoše – tako i učiniše. Zaputiše se u goru, nađoše kulu, pa kuc, kuc na kapiju dok im se ne otvori.

– Kakvo vas dobro ili zlo naputi do mene? – upita ih miš Vitez, koji se pojavi u oklopu s mačem, u odori koja je dolikovala jednom takvom nebojši.

Kad sasluša priču, kad ga miševi počeše moliti i kumiti da im pomogne i da ih izbavi od zla koje ih je snašlo, Vitez im reče:

– Idite vi odakle ste i došli. I čekajte. Ja ću smisliti kako ću tom mačku smrsiti konce. Hoću, tako mi mog mača!

Miševi mu se zahvališe i vratiše u svoj kraj i svoja skloništa, uvjereni da će njihov zaštitnik održati obećanje i da će mačak platiti za sve što je učinio.

Mačak se nije smirivao. On se pojavljivao i tamo gdje su ga očekivali i gdje ga nisu očekivali. Miševi su živjeli u strahu sve do jednog dana, jednog

žarkog dana kad je miš Vitez zaskočio i skolio mačka, a njegovu družinu razjurio.

Tada je pozvao miševe i rekao:

– Učinio sam što ste od mene tražili i što sam morao. Mačak je sad vaš. Sudite mu.

Miševi su se skupili sa svih strana da vide silnog mačka privezanog za drvo, očerupanog, bez brkova, sjaja i moći. Bila je to i njihova pobjeda.

Dok su se miševi radovali, dok se mačak previjao i grčio na suncu, Vitez se povukao. Otišao je u svoju goru, svojoj kuli, gdje je dugo živio siguran i zadovoljan.

Kakva je presuda izrečena mačku, ne zna se pouzdano. Mnoge su se priče isprele i splele pa jedni tvrde da su mačka držali u zatočeništvu, a drugi da su ga protjerali u neke tamne šume odakle se nije vratio. Konačno, zar to nije svejedno? Miševi ga se više nisu bojali.

ZEČIĆI

Zečići su se igrali i učili. Pod svodovima loza, u divljim travama, u stjenovitim i sjenovitim zaklonima, gdje ih nije mogla zaskočiti grabežljiva zvijer. Mlade su učili stariji, iskusniji i snažniji, koji su već prošli školu i premetnuli preko glave mnoge nevolje. Uvijek je bila blizu i uvijek budna i Staramajka, zečica koja se smjestila na uzvisini kraj izvora odakle je mogla i da čuje dobro i vidi dobro, odakle je mogla da najavi opasnost i uzbuni zečiće. Opasnost se krila i u gustim šumama i u visokom nebu.

– Čuvajte se – govorila je ona. – Ne ludujte. Ne igrajte se tamo gdje vas može vidjeti orao, gdje vas čeka ljuta zvijer. Šuma krije i vas i njih.

Kao da se nikad nije odmarala ni spavala, tu staricu ništa nije moglo iznenaditi. Bila je uvijek na svom mjestu, dozivala i okupljala zečiće i plela, neprestano plela: kapice i rukavice, šalove i čarapice, sve za mališe, sve za svoju dječicu, da spremni dočekaju zimu, da se ne premrznu kad udari snijeg i zavlada stud. Jer oni su bili njena jedina briga.

Dobro je čula, dobro vidjela. Ništa nije moglo izmaći njenom uhu i oku. Umjela je da otkrije blizinu napadača i tako je spasila mnoge živote, zato su je zečići toliko voljeli i pazili.

Brzo im prođe ljeto. Dočekaše jesen i zimu. Kad počeše da padaju ledene kiše i da savijaju drveće hladni vjetrovi, starica ih okupi i podijeli im svu odjeću koju je splela i sačuvala.

– Svakom ponešto – reče im. – Koliko imam, toliko i dajem!

Zar treba kazati koliko su se obradovali zečići? Koliko je bila srećna starica?

PATAK GIZDAN

Dosta puta ga je smočila kiša, dosta puta opeklo sunce dok nije stigao da nabavi kišobran. I mada nije našao ni posve nov ni posve star, patak ga je toliko cijenio da ga je nosio i danju i noću, i po kiši, i po snijegu, i po suncu. Kao kralj krunu. Kao paun rep.

Taj patak je inače volio da se kiti i kočoperi pa su mu dali ime Gizdan. Gladio se neprestano, ogledao u vodi, često je mijenjao ogrlice i vijence spletene od cvijeća i trava. Bilo da se šetao obalom, bilo da je plivao – on se trudio da ga svi zapaze. Želio je više od svega da promijeni odjeću, da se pokaže u novom perju pa se neprestano propitivao kako bi to učinio i ko bi mu u tom pomogao.

– Ja ću ti pomoći – reče mu jednom neki stari patak. – Otkriću ti tajnu, a ti ćeš mi za uzvrat pokloniti kišobran.

– E, to ne mogu! – reče Gizdan bez razmišljanja. Bez kišobrana bih bio kao bez nogu. – Niko me ne bi ni pogledao.

– Kako hoćeš – odgovori lukavi patak. – Znaj samo da ćeš se pokajati.

Gizdan se na kraju pokoleba i pristade na pogodbu. Tada mu patak reče:

– Ima usred močvare malo ostrvo pokriveno travama. Ko ih okusi, dobiće što poželi. Malo ćeš se pomučiti, ali ćeš i doći do onog što želiš.

Gizdan ne sačeka da stane vjetar, koji je dizao valove po vodi, već zapliva, zaputi se ostrvu, ali ne stiže ni do njega ni do novog ruha. Naiđe na živo blato u vodi, zamalo osta živ, zamalo iznese živu glavu, pa kad se vrati svojoj vodi i svojoj obali, izgledao je tako da ga ni majka ne bi prepoznala.

– Ko visoko leti, nisko pada – reče pačićima koji se okupiše oko njega. – Ostao sam bez kišobrana. Prevaren sam. Ko mi je kriv?

– Dobio si ipak nešto – reče mu jedan patak. – Dobio si pouku. Pa, odsad pamet u glavu, Gizdane. Jer pameti nikad nije dosta.

Gizdan nije imao šta da kaže. I nije ni kazao.

MAČAK

Ja sam mačak.

Moji su preci nekad davno, davno živjeli samo u šumama. U gustim i tamnim šumama, po kojima ljudska noga nije gazila. U društvu s mnogobrojnim životinjama i pticama. Kad su bili gladni, morali su da love. Kad im je bilo hladno, izlazili su na sunčane poljane ili se verali do vrškova

najvišeg drveća da se ugriju. Kad su padale kiše, zavlačili su se u svoja skloništa i čekali da se povuku s neba mrki oblaci i da se ponovo javi sunce pa da mogu opet krenuti u skitanje i lov.

Divlje mačke još i danas žive u šumama, ali njih nema više tako mnogo kao nekad. U šumi se ne živi lako, jer se tamo mora svaki živi stvor izboriti sam i za hranu i za miran kutak. I lovaca je sve više i oni nose sve opasnije puške. Zaboravili su luk i strijelu. Zaboravili su praćke. Ni zamke im više nisu potrebne. A nekad – nekad su to bila njihova jedina oružja.

Kažu da se divlja mačka najprije približila lovcu.

Bilo je to jednom davno u jednoj dalekoj i nepoznatoj šumi.

Bilo je to jednom kad su dugo, dugo padale hladne kiše.

U lovčevoj kolibi je plamsala vatra. A jedna mačka se prikrala vratima. Pritajena u travi, ona je posmatrala kako plamti vatra. Ona je bila gladna jer već dugo nije mogla ništa da ulovi. Ona se zbog toga spremala da uskoči u kolibu, da ugrabi komad mesa i pobjegne. Ali ona nije znala da je lovac otkrio njeno prisustvo u travi. I nije dohvatio pušku ni opalio. Nije se bacio na mačku ni komadom drveta ni kamenom. On je pomislio da je mačka gladna i dobacio joj komad mesa. A mačka – ona je dograbila meso i pobjegla daleko u šumu.

Drugog dana se opet prikrala kolibi. Lovac joj je opet dobacio komad mesa.

I trećeg dana tako.

I četvrtog dana tako.

I još nekoliko dana tako obilazila je ta mačka kolibu i prikradala se kroz travu. I odlazila je uvijek s dobrim i slatkim mesom u zubima. I sve manje se bojala lovca. Ta zašto bi ga se bojala kad nije pucao na nju, kad joj je davao hranu?

Jednom je dovela pred kolibu i svoje mačiće. A mačići – kao svi mačići na svijetu! Oni su bili neumorni u igri. Oni su bili znatiželjni i čim su opazili vatru – potrčali su u kolibu. Počeli su da se igraju oko vatre. Da izvode stotinu i jednu vragoliju. Bilo im je toplo, bilo im je lijepo pod krovom. Tu su bili zaklonjeni od ledene kiše, od ledenog vjetra.

Majka njihova se napokon odlučila pa i sama ušla u kolibu. Dugo je ostala pored vrata, oprezna i spremna za skok, spremna za borbu. Jer dok je ona tu, njenim mačićima nije moglo, nije smjelo ništa da se dogodi.

Tako je, eto, jedan lovac dobio goste. Tako su mačići otkrili svog prijatelja.

Ne varajte se – divlje mačke još nisu postale pitome mačke! Još dosta vremena je trebalo da protekne pa da to postanu, da zaborave šumu i život u šumi. Ne zna se ni sasvim pouzdano kako su je prenijeli iz šume u ljudsko naselje, i šta se sve dogodilo dok nisu mačke stigle u svako selo, u svaki grad na svijetu.

Ja sam mačak!

Ispričao sam vam, eto, jednu staru, staru priču.

Meni je sad dobro.

Ja više ne strahujem od kiša i ledenih zima, ja više ne strahujem ni od

gladnih dana.

Kad padaju snjegovi i duvaju bijesni sjeverni vjetrovi, zavlačim se u najtoplije kutke, negdje u blizini peći, i spavam i drijemam koliko mogu i koliko mi je volja Ponekad otvorim oči, pogledam ima li nešto da se pojede – pa opet nastavim svoj san. Tako danju. Tako i noću. Pa i šta bih drugo radio kad napolju zavija vjetar i kad pada snijeg?

Počesto sanjam miševe.

Izvlače se iz rupa, dolaze sa svih strana. Ima ih stotine. Ima ih hiljade. Trče i igraju se oko mene, a ja ne mogu da skočim, ne mogu nijednog da dohvatim svojim šapama.

Ponekad i lovim prave pravcate miševe. Oni me dobro poznaju pa bježe čim me opaze. Ja ih gonim. Ako se sakriju – onda čekam. Ja umijem dugo, dugo da čučim na jednom mjestu, vrebam kad će se mišija njuškica pomoliti iz rupe. I šta da se priča mnogo! Ponekad nadmudrim ja miša, ponekad miš mene.

Ako me upitate šta još volim, kazaću vam: volim da lutam livadama kad izraste trava, po poljima kad izrastu žita, da jurim za šarenim leptirovima i velikim bumbarima, da se prikradam i hvatam zrikavce. Volim da se penjem na krovove, da pretražujem tuđe tavane. Zbog toga me često gone i grde, ali šta mogu. Volim još i da sam čist pa se umivam svakog jutra.

Eto, to je sve o meni.

Sve!

Još samo nešto. Kad sam veseo, predem pjesmice koje sam naučio od svoje majke. Kad sam ljut, umijem dobro da ogrebem pa zato nemojte da me zadirkujete i ljutite.

Ja sam mačak!

U GRADU

Dosta je vode proteklo otkad je taj divlji mačak, taj delija, napustio zavičaj. Dosta je nevolja preturio preko glave. Ali je još vjerovao u svoju zvijezdu.

Mačak Skitač i jež Bodlja stigoše u grad. Uputiše se ulicama, zagledani u ono što dotad nisu vidjeli, začuđeni – a bogme i uplašeni! Nije ni šala naći se u nepoznatom svijetu u kome svak svoju brigu brine, u kome te niko neće ni pozdraviti ni za zdravlje upitati.

– Bojim se. Mnogo se bojim – zakuka, najednom, jež. – Naše su šume, naše su livade, a ovdje – nit imaš kud pobjeći, niti se gdje skloniti.

– Umukni! – obrecnu se na njega mačak. – Nisam te molio da pođeš sa mnom, neću te držati na dlanu.

Pomiri se jež sa svojom sudbinom, pusti da ga mačak vodi pa neka bude šta će biti.

I bi dobro dok se malo ne osmjeliše, dok mačak ne odluči da pređe

ulicu, i to baš tamo kud niko nije prelazio. Učini mu se da može, ali tek što zakoračiše s nogostupa – nađoše se u smrtnoj opasnosti! Zatrubi truba, zaškripaše kočnice, a iz kola se isturi medo i poče da ih grdi. – Slijepci! Nespretnjakovići! – uzviknu. – Zašto ne pazite kud gazite? Ili vam je život dodijao? Gubite se dok ste još čitavi!

Medo se ponašao nadmeno, vikao je i prijetio, dok se mačak ne snađe, dok ne sijevnu očima.

– Dosta je, debeljko! – uzviknu i on i podiže štap. – Nestani mi s očiju! Jer tako mi moga brka, naučiću te dobrom ponašanju.

Možda se medo prepao, možda nije želio da se upušta u svađu, tek on se povuče, upali kola i odmagli.

Mačak je još malo bjesnio a jež šutio. On se bio toliko uplašio, da je jedva stajao na nogama, da je ostao bez glasa.

– Dobro si ga potkačio – reče kasnije. – I neka si! Kivan sam i ja na medvjede, dosta su mi jada zadali.

Znao je da mačku gode pohvale, a računao je da će mačka tako smekšati, a onda nagovoriti da ga ponese. Zaista bi mu to sad dobro došlo, zaista bi to bila pomoć u pravi čas.

Mačak shvati šta njegov prijatelj očekuje, pa ga diže na rame i reče:

– Dobro gledaj! Dobro otvori oči! Dobro naćuli uši! Ovaj put smo srećno prošli, a drugi put – ko zna?

Mačak je hodio opreznije, a jež ga je upozoravao, pa bez po muke pređoše raskrsnicu. Iako mačku ne bi milo – naiđe na lisca, koji je čas propuštao vozila, čas pješake. Nije mnogo vjerovao u lisičji rod, ali kad lisac propusti ispred sebe jato gusaka – bi mu jasno da ni njega neće zaustaviti. I zaista – lisac ga i ne pogleda.

Jež ugleda krošnje drveća, pomisli da su na domaku šume i da će se tako i prije vremena ostvariti njegova želja da se vrate tamo odakle su pošli. Da će se osloboditi svih briga i strahova. On nije znao ništa o parkovima, on se radovao unaprijed.

– Čuješ li ptice? – upita mačka.

– Čujem, čujem – odazva se mačak. – Ta nisam gluv!

I eto ih u parku. Eto ih da vide šta još nisu vidjeli. Gdje je jež mogao šmugnuti u travu, gdje se mačak mogao zavaliti u hladovinu i smišljati kako bi ugrabio labuda koji je plovio vodom na dohvatu njegove šape. Lako bi da je smio, da je bio sam.

– Bolje je ne vući vraga za rep – reče sam sebi. Bolje i gladan nego pretučen i utamničen. Možda će do noći nešto smisliti.

Možda će naći stalno prebivalište i ostati u gradu...

CIRKUS

Mada im u gradu niko ne poželi dobrodošlicu, mada ne nađoše

poznanika ni prijatelja, mačak i jež odlučiše da ostanu u gradu i da okušaju sreću. I bilo je vrijeme da se smire. Dosta su lutali, često se kajali što su napustili svoje šume, svoj zavičaj, ali su izdržavali, nadajući se da će jednom naći ono što su tražili – siguran kutak, siguran krov nad glavom.

– Borićemo se i snalaziti – reče mačak. – Nemamo šta da izgubimo, jer nas nigdje i ne čekaju bijeli dvori.

– Tako i jeste – složi se jež. – Nama i ne treba mnogo.

Mačak je očekivao da će se jež opirati njegovu naumu i bi mu drago što se prevario: jež mu je bio pravi prijatelj, teško bi mu pao rastanak s njim.

– Držaćemo se zajedno – reče. – Dok smo zajedno, niko nam ništa ne može!

I jež je tako mislio. On je vjerovao mačku, vjerovao u njegovu moć i samo se uz njega osjećao sigurno. Jedino bi s njim krenuo i na kraj svijeta.

Začudo, jež se snalazio dobro. On se u parku osjećao kao kod kuće – a zašto i ne bi: imao je gdje da prespava, imao je gdje da se odmori. U visokoj travi, u grmlju, mogao je da se skloni pred svakom opasnošću, otkrio je takva skloništa da ga ne bi pronašla ni rođena majka. Imao je gdje i da se zabavi – parkom se uvijek neko kretao, igrališta su se punila mališanima koji su se ljuljali na ljuljačkama, klackali na klackalicama, utrkivali na toboganima i izvodili stotinu i jednu vragoliju. Jež im se samo pridružio i priklonio. Sklopio je poznanstva, učio je – a i sam je umio da pokaže šta zna.

Mačak je jutrom kretao u potragu za poslom, a vraćao se kasno – tek da prespava i da se odmori. On je znao, on je shvatio da u gradu neće opstati skitarajući, ni tražeći milostinju – već radeći, pa je prihvatao što mu se nudilo: čekao je na željezničkoj i autobuskoj stanici da ponese prtljag putnicima, iskrcavao je i ukrcavao brodove u pristaništu, pomagao ribarima u ribolovu. Bio je prezadovoljan kad bi se otisnuo na pučinu, zadovoljniji kad bi počeli da izvlače pune mreže. To je bila prilika i da omasti brk i da se osladi do mile volje.

Mačku je teško padalo pješačenje, a pješačio je mnogo. On je nerado i s ustručavanjem ulazio u tramvaje i autobuse jer mu se činilo da ga svi zagledaju i da mu se podsmjehuju. Možda i zbog odjeće koju još nije stigao da promijeni. Ili zbog nečeg drugog.

Jež mu se čudio, čak ga je i prekorijevao.

– Kako svi, tako i mi – govorio mu je. – Ako te ko mrko pogleda, pokaži mu zube. Drugi put neće.

Kad god je mogao, on je izbjegavao putešestvije po gradu, a da samo pješači – nije mu ni padalo na pamet. On se snalazio sve bolje i na ulici i u vozilima i u gužvama. Stizao je gotovo uvijek da uhvati sjedište i u tramvajima i u autobusima i sebi i mačku, ali najprije sebi.

– Ustupi mjesto starijem – govorio je mlađim putnicima. – Zdrav si, prav si, a noge te ne bole.

Mačak ga je vodio sa sobom samo onda kad bi mu njegova pomoć bila

potrebna, a jež je bio zadovoljan i kad je ostajao sam. Nije se on ni otimao za posao, a brige je prepuštao mačku. Dok mačak ne reče:

– Nema više ljenčarenja, prijatelju! Počinjemo da radimo u cirkusu.

– A šta? – upita jež.

– Saznaćeš kad tamo stigneš. Oprosti se s parkom, ovamo se više nećemo navraćati.

Ježu baš i ne bi pravo što će tako naprečac napustiti to ugodno boravište, ali on se ne usprotivi i krenu kud ga mačak povede. A kad u cirkus – tamo ih dočekaše jednooki lisac i družina kakvu dotad nisu upoznali.

– Dobro nam došli! – pozdravi ih medo, bubnjar.

– Sa srećom, momci! – ohrabri ih zec, svirač.

Neki se s njima upoznaše, neki i ne upoznaše, a lisac reče:

– Na posao! Pokažite šta znate.

Mačak dobi trubu, jež doboš. Medo bubnjar prihvati da ih pouči.

– Svaki je početak težak – reče on. – Ali sve se može naučiti.

Mačak i jež se zgledaše.

– Počnimo! – reče mačak.

– Počnimo! – pridruži mu se jež.

Medo ih još jednom dobro pogleda i nastavi:

– Najavljivaćemo predstave i pozivati publiku. Pokažite se, jer ćete prije otići nego što ste došli.

Nisu imali više šta da kažu. Mačak poče da trubi, a jež udari u doboš. Medo ih je posmatrao.

MIŠ SVIRAČ

Dobro je svirao.

Dobar ga je glas pratio.

Među miševima je bio omiljen. Oni su ga obilazili, dolazili su sa svih strana da ga vide, čuju i pozovu u goste. Bio je njihov, imali su čime da se ponose.

– Dobar je – hvalili su ga i cvrčci, ti neumorni svirači. – Kao da je našu školu učio.

Žabe ga nisu podnosile. One su bile zavidne i govorile:

– Miš – svirač? Miš – pjevač? Ko je to ikad čuo!

Miš se nije obazirao na ogovaranja. On je svirao ujutro, u predvečerje, uvijek kad je to želio – pa ko hoće da ga sluša, neka sluša!

Čudan miš – reklo bi se!

MIŠ MOREPLOVAC

Miš jedan, miš vrijedan poče da gradi čamac. Imao je želju da zaplovi rijekom, da stigne do mora, do zemlje gdje snijeg ne pada i ne duvaju hladni vjetrovi, gdje svakojake hrane ima u izobilju.

Gradio je uporno, po suncu i pri svjetlu mjeseca, a posmatrala ga je stara kornjača, koja mu jednom reče:

– Gle majstora! Ko je i gdje vidio takav čamac? Ko je čuo da je iko sagradio čamac od drvene kore?

– Ko nije, čuće – spremno joj odgovori miš.

– Baš si budala! – nastavi kornjača. – Što će ti čamac kad te ja mogu preko svake vode prevesti. Dovoljno je samo da me zamoliš.

– Neću te zamoliti. Gledaj ti, prijo, svoj posao, a ja ću svoj.

– Dala sam ti dobar savjet, upamti! A dobar savjet zlata vrijedi.

– Savjetuj ti koga hoćeš – reče miš na kraju. – A mene ostavi na miru.

Kornjača se povuče, a miš nastavi da radi i gradi. I kad završi gradnju, uzviknu:

– Gotovo je! More mi više nije daleko.

Čula ga je kornjača, ali se ne javi. Gledala je kako miš otiskuje čamac, kako se muči da ga održi na vodi. Uzalud. Jer čamac se začas raspade kao ljuska jajeta, a vajni moreplovac jedva izroni i dopliva do obale, srećan što se nije utopio.

– Što si tražio, to si i našao – javi se kornjača. – Bolje bi bilo da si me poslušao.

– Bolje bi bilo – priznade miš pomirljivo.

– Ko priznaje, pola mu se prašta – zaključi kornjača mudro. – Hajde skokni do mene pa da vidiš kako se plovi!

Tako i bi. Tako se mišu ispuni želja. Tako postade moreplovac.

LUTALICA

Taj mačak nije imao ni stalno boravište ni svoje ognjište. Gdje mu je bila glava, tu mu je bila i hrana.

Lutao je od nemila do nedraga. Nigdje se nije dugo zadržavao, nigdje okućio.

Dočekivali su ga i gonili psi – često je bježao, a često se i branio.

Bio je snažan i brz, a povrede i rane liječio je sam.

Dobro se snalazio i osjećao dok su trajali topli dani. Umio je da se raduje, a nedaće je zaboravljao.

Zimu je čekao sa strahom. Kao i svi beskućnici, znao je da mora izdržati hladnoću i glad – jer teško onome ko u sleđenoj noći nema svoje mjesto kraj tople peći.

Upamtio je svakojake nevolje, ali je nastavljao svoja lutanja.

Ko zna dokle je stigao i gdje ga možete sresti? Ako se pojavi pred vašom kućom, otvorite mu vrata, nahranite ga i napojite.

MUNJA

Dali su mu ime po djedu koga nije pamtio, koga je malo kad i pominjao. Pominjali su ga starci, govoreći mu:

– Isti si djed. Glavom i bradom. A on je bio mačak i po!

A ni Munja nije bio mačiji kašalj – niti se svakoj šuši sklanjao s puta niti se kome klanjao. On je čvrsto stajao na nogama, išao svojim putem i ponašao se kao da je čitav svijet njegov.

Mnogi su ga se bojali.

Mnogi su ga ogovarali, ali ga se i klonili.

Munja je izvodio vratolomije, junačio se i započinjao tuče sa psima, sa svakim koga nije podnosio ili ko njega nije podnosio. Kada bi uokolo jurcao s mišom na leđima, to je bilo dovoljno da mu se čude i da ga gledaju kao osobenjaka.

A njemu to nije smetalo pa je govorio:

– Ko se čudi, nek se čudi. Ko se smije, nek se smije. Meni to ne smeta!

On je tjerao svoje.

ZABRINUTI MAČAK

Dodija jednom mačku da goni miša, dodija mišu da se skriva pred mačkom, pa sklopiše primirje. Sjedoše da porazgovaraju.

– Težak je život – reče mačak.

– Težak je, zaista – potvrdi miš.

Mačak kihnu, miš se zakašlja, a onda nastaviše razgovor.

MAČAK: Svak svoju muku muči,
svak svoje zna.
Bolestan sam često,
nesanica me muči.

Malo mi treba,
al ništa ne pada s neba.

MIŠ: Nije crno tako,
nađe se i mrvica koja.
Sunce nas grije,
nebo nam se smije.
Ne treba kriti –
može i gore biti!

PISAC O SEBI

Moja majka mi je rekla da sam se rodio u selu Bjelaju pod planinom Osječenicom, ali je u knjigama rođenih ostalo zapisano: da sam se rodio 11. oktobra 1923. godine u Bosanskom Petrovcu, u rodnoj kući, u rodnom mjestu moga oca. A knjige su knjige. Zapisano i ostalo. Bjelaj nije daleko od Bosanskog Petrovca, svega petnaestak kilometara hoda, putem ispod planine, pa to nije toliko važno. I zabune nema. Moj otac, šumar, koji je baš te godine i u te dane moga rođenja premješten u Bjelaj, nije ni sam bio siguran gdje da me upiše. I ostalo je kako je zapisano u knjigama. Ali ja znam da sam se rodio u Bjelaju, da sam tamo proveo djetinjstvo i mladost, da su tamo ostali moji najljepši dani igre i radosti. Tamo sam završio osnovnu školu, tamo su moji roditelji ostali sve do 1941. godine, do rata. Ja sam učio građansku školu u Bosanskom Petrovcu, srednju tehničku u Sarajevu i Zagrebu. Svakog ljeta, i uvijek kad sam mogao, vraćao sam se u Bjelaj, i bio sam uvijek nanovo srećan što ću se tu sastati sa svojim prijateljima, što ću moći sa njima da provodim dane, da obilazim poznate i drage kutke, ili, prosto, da lutam šumom, u potrazi za jagodama, malinama i lješnicima.

Ima jedno mjesto koje me, ipak, ponajviše privlačilo. Stara tvrđava na brdu, gola i pusta, ali za nas dječake uvijek prepuna tajni. Tamo smo odlazili često. Tamo smo tražili ono što nikad nismo pronašli: zakopano blago i zakopano oružje. Kopali smo zemlju, ispod zidina prevrtali kamenje, a pronalazili samo ostatke razbijenog zemljanog posuđa i ništa više. Ali tajna je tajna. I mi smo se nadali. Mi smo vjerovali da ćemo otkriti bar jednu od mnogobrojnih tajni sakrivenih u zidinama tvrđave.

Tvrđava je bila i kuća mnogobrojnih čavki.

O tvrđavi su se pričale priče.

U tvrđavi smo i ja i moji prijatelji proveli mnogobrojne časove, mnoge dane, iz tvrđave sam ponio mnoge uspomene.

Ali ne manje od tvrđave, privlačila me planina. U proljeće, kad se kitila

listom. Ljeti, kad su dozrijevale jagode. Podjesen, kad su dozrijevali lješnici. Upoznao sam mnoge staze i puteve po njoj, vidio sam tamo prvog zeca, kunu i vuka, čuo sam pjesmu nepoznatih ptica, upamtio sam zauvijek šum planine na vjetru, upamtio urlik vjetra nad njom, i prasak gromova i bljesak munja. Upoznao sam ljepotu. Upoznao sam prirodu i zauvijek zavolio i šumu i život u njoj.

Proljeće mi je bilo najdraže godišnje doba. U proljeće su padale sve granice koje je djeci postavljala zima, u proljeće je sve opet bilo naše: i gajevi, i pašnjaci, i planina. U proljeće smo pronalazili stare cijevi, a kad nije bilo cijevi, pronalazili smo čvrste šuplje kosti, pravili topove i pucali. Barut se uvijek odnekud pronašao. A jednom veselje umalo što se nije završilo nesrećom, velikom nesrećom. Plamen upaljenog baruta zahvatio je jednog mog druga po licu, po očima. Mislili smo i vjerovali svi da će ostati slijep. Srećom, naša se strahovanja nisu obistinila. Oči su mu ostale zdrave, ali su mu po licu ostali ožiljci i brazgotine. Ta nesreća nije bila pouka samo za njega. To je bila pouka i za sve druge. Pa ipak, nikad u proljeće nisu prestajali da odjekuju pucnji po brdu, oko stare tvrđave, na visinama i u zabačenim jarugama. Djeca su uvijek odlazila tamo gdje je postojala najmanja opasnost da ih stariji iznenade i rastjeraju.

Tako je, eto, teklo moje djetinjstvo.

Prve knjige sam pročitao u građanskoj školi. Dogodilo se da sam u prvom razredu na kraju školske godine primio na poklon knjigu Daniela Defoa "Robinzon Kruso" tada sam počeo da čitam mnogo i požudno. Uzimao sam knjige iz školske biblioteke, a i kupovao sam kad god sam imao dovoljno novca. Ponajčešće sam obilazio izloge knjižare ukrašene knjigama, obilazio sam ih i bespomoćno zagledao šarene korice, koje su me mamile iza debelog stakla. Jednom je u taj izlog dospjela i knjiga Žila Verna "Svjetionik na kraju svijeta". Poželio sam da pročitam tu knjigu. Zbog nje sam ko zna koliko puta prošao pored izloga, ali nisam je mogao kupiti, nisam je ni kupio. I, gle slučaja! Baš tu istu knjigu dobio sam na kraju druge školske godine kao priznanje za dobar uspjeh u školi.

Više nisam prestajao da drugujem s knjigom. Pa i u srednjoj tehničkoj školi, gdje se nije tražilo da učenici čitaju mnogo, a nisu ni imali vremena da čitaju, ja sam čitao. Pronalazio sam vrijeme. Pronalazio sam i knjige. Sabirao sam ih, čuvao i odnosio kući u svoje rodno selo. Tako sam počeo da stvaram i svoju biblioteku. Moje knjige su čitali i mnogi moji prijatelji, đaci, koji su se ljeti vraćali kući iz raznih gradova i škola, i seoski omladinci koji su završili osnovnu školu. Tako je nastala jedna čitalačka grupa. Knjige nisam donosio samo ja. Knjige su donosili i moji prijatelji. Bilo je tu knjiga zabavnih. Bilo je knjiga zabranjenih. I tako je trajalo sve do 1941. godine, do rata. Tada su mnogi ljudi, pa i ja, morali da se rastaju od dragih knjiga, kao od najdražih prijatelja. Okupacija je donijela svoje zakone. Knjige su se morale čitati krišom, u zaklonima, jer su se svuda pojavili špijuni, jer su svi

koji su čitali ma i najmanje i najnevinije knjige postali opasni. Ja sam tada svoje najbolje i najdraže knjige zapakovao. Zakopao sam ih ispod jedne košnice u pčelinjaku, gdje se niko ne bi sjetio da ih traži. Mislio sam – rat neće dugo trajati. Mislio sam da mi knjige neće dugo ostati zakopane. Ali dogodilo se drukčije. Te knjige su zauvijek ostale u zemlji, jer je kuća ispod koje se nalazio pčelinjak porušena. Knjige su ostale ispod gomile kamenja. Kad sam poslije rata jednog dana došao tamo, nisam mogao ništa učiniti. Pa, i da sam raščistio gomilu kamenja, ne bih ništa dobio. Našao bih u zemlji istruli sanduk i u sanduku istrule knjige. Znao sam to. I bilo mi je žao. Bilo mi je neobično žao i bio sam tužan kao da sam se nalazio na grobu nekog prijatelja. Te knjige bi me vratile dragim uspomenama. Dragim drugovima koji su bili sad rasijani na sve strane, koji su izginuli u bitkama i u logorima, od kojih mnoge neću više nikad vidjeti. One su bile jedan dio moje mladosti, i mladosti mojih prijatelja, mladosti koju je prekinuo rat. Knjige, skupa sa mnom, zakopao je i moj brat, koji se nije i neće nikad vratiti kući. I on je zauvijek ostao na bojnom polju.

Mogao bih da ispričam mnoge priče o knjigama s kojima sam drugovao. O njihovim sudbinama. U ratu posebno. Gledao sam knjige nagorjele, gledao sam knjige izbačene iz kuća, gledao sam knjige kako stoje u bibliotekama, u svojim policama, mrtve i napuštene. U ratu su i one, knjige, na kojima se odgajaju ljudi da budu dobri i plemeniti, postajale svjedoci mnogobrojnih zločina i bile su nemoćne. Po njima su nemilosrdno gazili, njih su uništavali i sakatili. Meni ih je bilo žao jer su knjige za mene bile uvijek kao živi stvorovi.

Isto tako kao što sam iz rodnog kraja ponio uspomene na djetinjstvo, ponio sam mnoge drage uspomene i iz Sarajeva na kasnije godine, na mladost. Tu, u školskim klupama, i izvan školskih klupa, stekao sam nove poznanike i prijatelje. Upoznao sam mladiće i djevojke plemenite i hrabre, uvijek spremne da pomognu drugom, uvijek spremne na žrtvu. Upoznao sam ih u oskudici. U radosti. Na izletima. U demonstracijama. Oni su pripadali jednoj mladosti koja je sanjala o revoluciji i koja se spremala da brani zemlju ako bude napadnuta. I, kad je bilo potrebno, kad je došlo vrijeme, oni su ostavili udžbenike i sveske, oni su izašli iz klupa i prihvatili puške.

Rat nas je raspršio na stotine strana.

Mnoge više nikad nisam vidio.

Mnogi su postali junaci.

Tada, krajem marta 1941. godine, kad je u našem razredu, u našoj školi, održan posljednji čas i kad smo počeli da se razilazimo kućama, rat nam je još uvijek bio nepoznat. O junaštvu, o tragedijama, o pokoljima i pomorima, o seobama slušali smo priče ili čitali knjige. Ali mi smo bili generacija koja je morala da upozna sve strahote rata. Drugog svjetskog rata, koji nije zaobišao, koji nije ni mogao da zaobiđe našu zemlju.

Opet sam se našao u Bjelaju, s poznanicima i prijateljima koji su tamo

živjeli, s đacima koji su se iz raznih gradova i raznih škola, kao i ja, povratili u moje i druga najbliža mjesta. Tu, u kraju pod planinom, daleko od velikih gradova, od pruga, od granica, u tišini koja je vladala svuda, priče o ratu koji tek što nije počeo, ličile su na velike laži. I vijesti o početku rata stigle su tamo sa zakašnjenjem.

Ali to je bio još samo početak. Prve žrtve su pale kasnije. Došlo je strašno vrijeme. Niko više nije bio siguran, i ništa više nije bilo sigurno. Kao da su iznikli iz zemlje, iz tamnih skrovišta, pojavili su se ljudi spremni na svaki zločin. Preko noći su mijenjali odjeću, preko noći su postali ubice i palikuće.

Padali su na zemlju strašni dani i još strašnije noći.

Tih dana, i kasnije, vidio sam mnogo, i naučio mnogo. Učio sam kako se kale ljudi. Učio sam kako se žrtvuje i odriče. Kako se voli i umire za svoju zemlju. Pokušao sam da ponešto od onog što sam doživio u svom rodnom kraju, u tim burnim ratnim danima, opišem u romanu "Labudova poljana". Ne znam koliko sam uspio da na čitaoca prenesem ono što sam želio. Da ih upoznam sa svojim prijateljima. Jer opisivao sam i sebe i njih u tim danima, opisivao sam svoje drage drugove koji su iz malog sela pod planinom krenuli na nepoznate puteve i nestali u ratnom vihoru.

Pisao sam i o onima koji su ostali živi, i s kojima još i danas drugujem, i o onima koje nisam poznavao, a o kojima sam slušao priče. Pisaću još, jer mislim da je to moj dug prema dragim drugovima.

Jednog, dana, odmah nakon oslobođenja naše zemlje, nakon završetka rata, navratio sam u svoje rodno mjesto. Bilo je porušeno. Bilo je popaljeno i pusto. Još se na svoja ognjišta nisu bili vratili oni koji su se raselili, još su svuda stajali tragovi rata.

Vidio sam dosta pustih sela.

Vidio sam dosta pustih ognjišta.

Ali ovdje, u mom selu, bilo mi je najteže. Tu mi je bilo sve poznato. Ljudi, kuće, svaki kamen i puteljak. Svuda me je ponešto podsjećalo na djetinjstvo, na prošlost, na igre i radosti djetinjstva. A dječaci s kojima sam se nekad igrao tu bili su već mladići, ako su ostali na životu. Znao sam da se svi više nikada neće sakupiti ovdje da obnove uspomene, da se porazgovaraju. Ali znao sam da će se uskoro na pustim ognjištima obnoviti život i da će na poljanama, po putevima, u napuštenoj školi – odjeknuti veseo dječji smijeh, da će grupa dječaka krenuti u lugove i gajeve da traži ptičja gnijezda, da će krenuti u planinu da beru jagode i maline. Tako je i bilo. I sreća je što je bilo tako, što se svuda, što se i u moj kraj vratila sloboda i radost.

Piscu često postavljaju pitanje: kada je počeo pisati i kako je počeo pisati. Ja na takva pitanja ponekad odgovaram:

– Počeo sam da pišem u školi.

I meni se čini da je baš tako. Da su moji slobodni pismeni sastavi bile i

moje prve priče. Posebno kad sam pisao o svom zavičaju. Kad sam pisao o svojim prijateljima, o šumi, o prirodi. Napisao sam, istina, i nekoliko pravih pravcatih priča, ali one nikad i nigdje nisu bile štampane, a ja se više i ne sjećam da li ih je neko osim mene i pročitao.

Ali, ako ostavim po strani školske zadatke i svoje skrivene priče, onda bih mogao reći da sam, zapravo, počeo da pišem kad sam 1944. godine postao novinar u redakciji "Oslobođenja". Tada, u malom podgrmečkom selu Sanici, napisao sam prve reportaže, pa sam se odlučio da napišem jednu podužu priču koju sam dao Skenderu Kulenoviću, tada već poznatom piscu, i on mi je nakon čitanja pripovijetke rekao:

– Ti imaš talenta. Nastoj da pišeš.

Tu priču nisam nikad objavio.

Objavio sam jednu drugu, odmah nakon oslobođenja, u Sarajevu. A nekoliko godina kasnije, početkom 1948. godine, kad sam kao glavni urednik vodio omladinski časopis "Zoru", počeo sam da pišem više, da pomišljam i na roman, koji sam kasnije i napisao, i štampao pod naslovom "Labudova poljana".

Tada sam objavio i jednu pripovijetku pod naslovom "Draginja".

To je priča koju su pohvalili i moji čitaoci i moji kritičari, a za mene je to još i danas moja najdraža priča. Možda zato što sam jednog dana ratne jeseni 1944. u jajačkoj bolnici upoznao bolničarku kojoj su morali da odsijeku obje noge. I ona se nije žalila. Ona nije plakala. Ona je bila junak dok je u bitkama iznosila ranjenike iz vatre, ona je i ostala junak. Njoj je bilo teško, ona je znala šta je izgubila, ali ona nije očajavala, ona se čak smijala i šalila. Kasnije sam o toj djevojci često mislio. I napisao sam o njoj priču.

Dugo nisam bio siguran da mogu pisati za djecu. Pokušao sam jedanput da napišem priču i napisao. Zatim sam napisao još nekoliko, pa sam se onda okuražio i napisao ih toliko da sam mogao sastaviti knjigu, koja je dobila naslov "Patuljak vam priča". Dobila je takav naslov zato što su u njoj sakupljene priče iz šume, što su u njoj sakupljene bajke. Zbog nje me često pitaju:

– Zašto pišeš bajke?

A ja odgovaram:

– Zato što ih volim.

Ali meni se čini da sam sve te bajke koje sam napisao negdje davno čuo. U šumi kad su ptice pjevale, kad je sve listalo i sve cvjetalo. Zimi, kad je zemlju pokrivao snijeg i kad sam, iza zamrzlog stakla, iz tople sobe, posmatrao kako jata bespomoćnih ptica traže zaklon i hranu. Ljeti i u jesen, kad je palilo sunce, kad su bjesnile oluje. Posmatrao sam prirodu. Posmatrao život. Posmatrao sam ptice i zvijeri. I vidio sam ih srećne. Vidio sam ih tužne. Vidio sam ih lude od mržnje. Vidio sam nježne majke, dobre prijatelje. Pa, zar to nije dosta? Za jednu, za mnogo bajki. Tako su se one i rodile. Bajke o malom, bijelom slavuju koji luta zemljom a ne može da nađe

društvo, jer niko ne zna kojem rodu pripada. Po pjesmi je slavuj. Po perju nije. I niko neće da ga primi u jato, niko neće da mu pomogne. Ili bajka o zlatokljunoj ptici koja je više voljela smrt nego ropstvo. Ili bajka o plamenoj ptici koja je živjela usamljeno, koja je bila tužna, pa ipak, kad je bilo potrebno, žrtvovala je svoj život za mnogobrojna jata iz šume, žrtvovala je sebe za njihov spas.

Kad se nađem u šumi, kad se nađem u prirodi, meni se čini da na sve strane neko nevidljiv, neko sakriven iza grmova, iza drveća, u krošnjama i lišću šapuće, šapuće priče. A ja ih samo slušam i pamtim, pa poslije pišem.

Ja nisam nikad vidio bijelog slavuja, niti sam slušao njegovu pjesmu, ali sam uvjeren da on negdje živi ili je živio.

Ja nisam vidio ni zlatokljunu pticu.

Ja nisam vidio ni Plamenu.

Ali zar je to važno?

Priče iz šume, priče nepoznatih i nevidljivih pripovjedača upamtio sam u djetinjstvu. Priče iz stare tvrđave i o staroj tvrđavi takođe. Pa je tako nastala i knjiga "Patuljak iz Zaboravljene Zemlje". Priča o Sunčanu i Pahuljici, o patuljcima koji lutaju zemljom i koji su stigli u tvrđavu, u našu tvrđavu. I ja i moji vršnjaci rasli smo okruženi planinama. Dolazili su nam u posjete vjetrovi. Zaklanjali su nam vidike oblaci i magle. Poznavali smo ćud oluje, a nismo se bojali gromova ni kiša. A znali smo da se negdje iza naših planina, negdje daleko, valja i šumi nepregledno i plavo more. Znali smo, a niko od nas nije tamo odlazio, niko ga nije vidio. A onda je neko otkrio da se sa vrha tvrđave, kad je nebo čisto i dan tih, vidi to daleko more. Samo do vrha tvrđave nije bilo stepenica. Onaj ko je poželio da se tamo popne morao se verati uz okomite i visoke zidove. Morao je biti smion. Morao je savladati mnogobrojne zapreke. Zbog toga su mnogi pokušavali pa odustajali. Ali našli su se i takvi koji su se popeli Dječaci koji su bili najsmjeliji među svojim vršnjacima, i oni su sa vrha tvrđave vikali:

– Vidi se more. Daleko, daleko iza planine.

Ko zna da li su ga zaista vidjeli...

Ko zna nije li to bila samo magla, negdje daleko iza planine...

Ali oni su bili uvjereni da vide more, oni su sanjali o njemu, slušali priče o njemu, i oni su željeli da ga vide. Pa, eto, i vidjeli su ga.

Ja se nisam nikada popeo do vrha tvrđave. Ali ja sam poznavao tvrđavu, i ja sam – prisjećajući se davnih priča – počeo da pišem svoj roman o patuljcima, o plemenitom i neustrašivom Sunčanu, o svom prijatelju Jelenu, o dječacima s kojima sam dolazio u staru tvrđavu na brdu i o tvrđavi koja još uvijek tamo stoji i koja će još sigurno dugo tamo stajati i mamiti dječake.

Isto onako kao što sam obnavljajući uspomene na djetinjstvo i tvrđavu – počeo da pišem o patuljcima, tako sam negdje, sjećajući se stare i drage planine, počeo da pišem i knjigu "Okamenjeni vukovi". Pisao sam je i

napisao prolazeći poznatim planinskim stazama, obilazeći poznate poljane i izvore, obilazeći mjesta koja sam zavolio. Ispričao sam priču o jednom srndaću i o čoporu vukova. Ispričao sam priču o vječnoj borbi u planini. Jednu od mnogobrojnih. Ne znam da li se ono što sam opisao i ispričao dogodilo baš tu, u mojoj planini, ali sam uvjeren da se negdje dogodilo, a ja sam želio, i ja sam napisao priču.

Jednog proljećnog dana, gotovo u isto vrijeme, ugledali su svijet jedan srndać i sedam vukova. I nije prošlo mnogo vremena a oni su se sreli na obali potoka, ali još tada nisu bili, još tada nisu ni znali da će postati najljući neprijatelji, i da će ti isti vukovi danima i noćima tražiti i goniti baš toga srndaća. A dogodilo se baš tako. U krilu divlje planine rasli su, igrali se i spremali se za život i vučići i srndać. O njima su se još brinule majke, i sve što je bilo oko njih, i sve što se događalo oko njih, činilo im se zabavno i lijepo. Ta, bili su djeca. Nestašna i bezbrižna. Još mali srndać nije poznavao ćud planine, još nije poznavao svoje neprijatelje, pa je čak bio spreman da se i poigra s malim vučićima.

Mali srnđać je izrastao u snažnog i najljepšeg srndaća u šumi.

Mali vučići pretvorili su se u najstrašnije vukove u planini i, gdje god su stizali, i dokle su stizalij pravili su pustoš.

Ispred njih je sve bježalo. O njima se govorilo samo sa strahom i mržnjom. A niko nije mogao da ih uhvati, niko nije mogao da ih uništi. Oni su bili snažni i lukavi. Pa ipak, jednog dana dogodilo se čudo. Upravo kad su gonili srndaća, kad su ga dotjerali do vrha planine i kad je već bilo jasno da im neće pobjeći, raspukla se zemlja, zatutnjala je čitava planina, iz zemlje je suknuo plamen i pepeo. Otvorio se vulkan.

Ostali su na planini, ostali su zauvijek okamenjeni vukovi.

Ostala je zauvijek priča o njima.

Ja sam priču samo napisao.

Napisao sam i knjige "Bistri potoci", "Dječak jaše konja", "Bijeli cvijet" i "Zelena šuma".

Želim da napišem još dosta priča za djecu i nadam se da ću ih i napisati.

Živim u Sarajevu.

Ahmet Hromadžić

BIOGRAFIJA

AHMET HROMADŽIĆ je rođen 11. 10. 1923. godine u Bjelaju kod Bosanskog Petrovca. U rodnom selu završio je osnovnu, a građansku školu u Bosanskom Petrovcu. Srednju tehničku školu učio je u Sarajevu i Zagrebu, a na kraju diplomirao na Višoj pedagoškoj u Sarajevu.

Prvi put se javlja u književnosti 1944. godine kad je počeo da piše kao novinar Oslobođenja. U početku je pisao priče, a prvu knjigu, roman

Labudova poljana, objavio je 1952. godine u Sarajevu. Pisao za djecu i odrasle, ali većina njegovih djela pripada dječijoj literaturi. Motive za svije knjige nalazio je u svom širem zavičaju Bosanskoj Krajini. Napisao je veoma zanimljive i mnogo čitane knjige za djecu: *Patuljak vam priča, Patuljak iz Zaboravljene Zemlje i Okamenjeni vukovi*. Najveći dio radnog vijeka proveo je u izdavačkoj djelatnosti.

Radio je u *Oslobođenju* kao saradnik, novinar i urednik, potom je bio urednik lista *Krajina* u Bihaću i glavni urednik omladinskog časopisa *Zora* u Sarajevu.

Izdavačkom djelatnošću počeo se baviti u *Narodnoj prosvjeti* u Sarajevu (kasnije *Veselin Masleša*), gdje je pokrenuo biblioteku Lastavica, čiji je urednik bio do kraja svog radnog vijeka. U Masleši je radio neko vrijeme i kao generalni direktor sve do penzionisanja.

Za svoj rad dobio je brojne nagrade, priznanja i odlikovanja.

Umro je u Sarajevu 2002. godine.